

# צבר תכול-עניים

**ב** אחד משעוריו באוניברסיטת תל-אביב ערך הד"ר גורג' סמרין ניסוי מאלף.

סמרין הוא פסיכולוג, המתמחה בחקירת דיעות-קדומות. הוא החליט לבדוק את הסטריאוטיפ "צבר".

הוא ביקש מן הסטודנטים והסטודנטיות להעלות על הנייר את תיאור דמותו של הצבר האופייני. רובם המכריע כתב כי הצבר האופייני הוא תמיר, בלונדי ובעל עיני-תכלת.

**לאה-למך ביקש סמרין מכה ולידה-ארץ בכיתה שירימו את ידיהם. "הבה נברוק איך נראה ה"צבר האופייני בכיתה שלנו", הציע. הסתבר כי הצבר האופייני**

**בסוף שנות ה'30 ובראשית שנות ה'40 התרכזו האידיאל ה"צברי סביב הצעיר הקיבוצניק, בנייה-קיבוץ היו האריסטוקרטיה הצברית בה"א הידיעה — הקבו"צה שעיצבה את סיגנון הכבוש ו"האיכה, ההתנהגות והדיבור, שכל האחרים ניסו לחקותו.**

"אריסטוקרטיה" אינה מילת-גנאי. בדור רותיה הראשונים מילאה הצולה הפיאר-דלית תפקיד חברתי חשוב ביותר — היא הגנה על הארץ, כניה חירפו את נפשם כדי להבטיח את שלום פשוטיהעם, הם שמרו על התרבות ודאגו לאיגון חברתי תקין. רק בתקופה מאוחרת יותר התנוונה הצולה זו, כמו כל עליות חברתית שעבר

**והאימעיטים מהם אכן היו תכודי עיניים ובלונדיים.**

ההורים-המייסדים הביטו ביוצאיי-חלציהם בהתפעלות ובהשתאות, וראו בהם את האישור להצלחת דרך-היהיה המפרכת. הם בוודאי הפריחו בהתפעלות זו. יתכן שהיו מושפעים בצורה לא-מודעת מאידיאל-היופי היווני-אירופי ששלט בארצות-מוצאם, והאמינו שהאדם החדש בארץ החדשה יהיה דומה למוזיק רוסי או לגרמני ארי.

**כדרך זו נודד הסטריאוטיפ של הצבר הבלונדי, תכול-עיניים, ה"תמיר, וקופה-גון, כן הגזע הארצי-ישראלי החדש.**

צ'רלי, מוכר גלידה-מנטה-מסטיק ותוכניות בבית-העם בהחוב בני-יהודה (שם הופיע או החטאטא). צ'רלי היה תימני, ואהבוהו במיוחד ביגלל כישורו לחזור על כל שירי החטאטא במסביבות הפלוגה.

אחד מהביבי הפלוגה היה מטרסו, בן לאצולה הספרדית הוותיקה, שהתחתן בתוך הפלוגה עם צעירה ממוצא וינאי, אחותו של עמוס אילון. ומי לא חלם על "חאלי", הצערה הספרדית שביישה את כולנו כאשר צעדה בראש, טרייה ורעננה, אחרי צעידה של 30 קילומטרים לאורך שפתי-הים, משוק-באול בהל-אביב לפלוגת-הגיזוס של בית-ר בנתניה? מי לא הצטער כאשר גיטאה לבחור רוכבי-אופנוע בשם גולדברג? כשאני מנסה להיזכר בגישותינו בימים ההם, אני תמה להיווכח עד כמה ההבדלים הערתיים לא היו חשובים לנו. שנת-העלייה היתה חשובה יותר מארץ-המוצא. ספרדי יליד-הארץ היה בהחלט יותר "שייך לחבריה" מאשר ייקה שהגיע לפני עשר שנים בלבד. לכל היותר שימש המוצא חומר לבדיחות ולפולקלור. הוא לא שימש מודד להערכת ערכו של אדם.

**בוודאי לא ענה אז על דעת איש להבחין בין "ארצי-ישראלי ה"ראשונה" ו"ארצי-ישראלי השנייה". עצם המושגים האלה לא יכלו ל"היוודר כלל כהוויו ההוא.**

מדוע?

"יתכן שניתן להסביר את הדבר בנתון-נים דמוגרפיים. הרוב ביישוב היה אשר-נזוי. מבין העשירים המעטים, שהיו ביישוב הדל של אז, היו רבים ספרדים. שמות

מאת

## אורי אבנרי

כמו רקנאטי, בנין, קרסו כבר היו ידועים אז היטב. אנו, שהיינו אז עניים, בוודאי לא יכולנו לראות בהם מעמד נחלת. העדה המגובשת ביותר בקרב "הספרדים" היתה התימנית — ומי לא אהב תימנים? מי לא דיבר על חריצותם, צניעותם, אצילותם הטבעית? מי לא השתגע אחרי שושנה דמארי שופעת-המיניות?

**אך ייתכן כי הבזם העיקרי מפני כל אפשרות של אפלייה עדי-תית רוחנית היה טמון במוסר ה"תקופה, בהשקפת-העולם של ה"תרבות הארצי-ישראלית החדשה. היא היתה אופטימית. היא האמינה כוחה לכבוש, לאחד, לבדל, לייצור מחדש.**

כמו בארצות-הברית של אז, האמינו הכל גם בארץ במיתוס של "כור ההיתוך" — מיתוס האימר שכל שרידי העבר, של המהגרים מכל הארצות, גורקים לתוך התווה, אשר מתוכו תצא המתכת הנקייה של המהות הלאומית החדשה.

האמריקאים של אז היו דוחים בשאט-נפש רעיון של "פלורליזם אתני", השומר על ייחודה של כל עדת-מוצא, והוסיף את האומה האמריקאית לפדרציה של אנגלו-סאקסונים, איטלקים, אירים, יתודים, כושים וכו'. באותה מידה היינו אנחנו דוחים חזון של "שילוב עדות", אילו הוצג לנו.

**היינו בטוחים שאם ביכדל יש הבדל ערתי — והוא נראה לנו פעוט ושולי — הרי ייעדם מעצמו, כההדרן אוטומטי, תוך חצי דור, או דור, או לכל היותר שני דורות.**

איך? קודם כל עליידי השתלטות התרבות החדשה שלנו על הכל, ההתמסרות-מ"ר מצדן של הכל לחברות החדשה. מי רצה להיות פולני, ייקה, פרנק — כשאפשר להיות עברי, צבר, ארצי-ישראלי?

בדיבדב עם תהליך זה היו גישואיי-התערובת צריכים לפתור את הבעייה. זאת היתה האפנה. אליהו נאורי, שעמו עבדתי באירגוני-השומרים, נשא לאשה גרמנית תכולת-עיניים. מיכאל אלמו, בן מישפחת גבאי, שערך יחד עימי את כתב-העת בכאב, נשא לאשה בת למישפחה אשכנזית ידועה מפתח-תיקוה.



## ילדה בועברה, ישראל 1948 (צילום של רוברט קאפא)

דבר אחד בולט מייד למראה תמונה זו: זהו אידיאל אשכנזי מובהק.

### נערה בשם חולי

**י**דלתי בנעוריי ברחוב עמק-קירועאל, בשכונת-פלורנטיין בתל-אביב. הגבול בין תל-אביב ויפו עבר באמצע רחוב זה. אני גרתי בצד היפואי.

שכונת-פלורנטיין היתה שכונה אשכנזית-ספרדית מעורבת, עם רוב ספרדי גדול. הדבר לא הטריד איש. פשוט לא הילקנו או את הבריות בין "אשכנזים" ו"ספרדים".

**האם לא היתה קיימת אז בעייה ערתית? איני יודע. אם היתה קיימת, בוודאי לא היינו מודעים לכך.** כשהצטרפתי לאצ"ל, היה מפקד-הפלוגה שלי אביאל כץ, אדריכל צעיר, שהיה באמת דמות של צבר בלונדי ותכול-עיניים. במשך זמן-מה היה מפקד-המחלקה שלי צעיר בשם זאב, ספרדי שמכר סיסטוקים בחנות של מישפחתו בשוק ללוינסקי. הצעיר הפופולרי ביותר בפלוגה היה

זמנה, ותכונות-היתר שלה שוב לא נבעו מחובות-היתר.

בתקופת-הזוהר של התרבות הארצי-ישראלית מילא הקיבוצניקה-הצבר תפקיד היוני וחייבי. בידיו היה מופקד עיקר משימות-המגן. הוא עמד בעבודת-הכפיים המפרכת ביותר. הוא יצר את בסיס הכוח העברי. הוא גיבש את הסיגנון התרבותי החדש בשטחים רבים, החל בגורמות המוסטריות וכלה בריקודי-העם, שמלאו או תפקיד כה חשוב. הוא אייח את הפלמ"ח והצטרף אליו — וסיגנון הפלמ"ח, שכבש את הדור, היה במידה רבה עיבוד של סיגנון אישי-הקיבוץ.

אמנם, בנייה-קיבוץ לא הצטיינו לרוב בהגות וביצירת ערכים מחשבתיים חדשים. אך האם אין זה נכון לגבי הבנים של כל אצולה בתקופה הירוואית?

הסטריאוטיפ הצברי המוכר בא מן ההתיישבות העובדת.

**הקיבוצים והמושבים נוצרו בי רובם כירי עורים ממזרח-אירופה. בניהם, שגרלו כנות האקלימי ה"חדש, ושנחנו מתזונה משופרת, היו בדרך כלל גבוהים מהוריהם,**

**הוא בער שיער כהה ועיניים חרי-מות, והוא רחוק מזהיות תמיר.**

סמרין, שהוא עולה מיוגוסלביה, נהנה מאד מתרגיל זה, שבא להוכיח כי סטריי-אוטיפ יכול להחזיק מעמד ולשגשג גם כאשר נסיון-החיים היומיומי סותר אותו לחלוטין.

### הצבר ה"ארי"

**מ**ניין באה תמונה זו של הצבר בעל המראה ה"ארי", המתאים לכרות-פירסום של ההיטלר-יונגד יותר מאשר למציאות הישראלית?

אין ספק שהיה בסיס גופני כלשהו לסטריאוטיפ זה. לצברים אשכנזיים יש לארפעם שיער בלונדי בשנותיהם הרכות. במרוצת השנים נעשות השערות כמות יותר, אך כשאדם בלונדי-יכה עובד בלהט השמש הקיצית, נדמה כי קצות-שיערותיו מזהיבות במיקצת. ומי עבד יותר בשמש מאשר הקיבוצניק?